

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. Foto EN 2009. – *The church seen from the southeast.*

URLEV KIRKE

BJERRE HERRED

Historisk indledning. Kirken tilhørte efter reformationen kongen, indtil den 1710 blev solgt til sognepræsten i Glud, Poul Glud.¹ Han videresolgte senest 1721 kirken til Peder Christensen Thonboe til Skerrildgård,² og den tilhørte herefter Skerrildgård til 1789, da den sammen med Bjerre Kirke ved auktion blev erhvervet af to gårdmænd, Jacob Jespersen i Hornum³ og Tønne Sørensen i Hornumkær.⁴ Jacob Jespersens halvdel blev 1842 købt på auktion af sognefoged Hans Pedersen i Urlev og fra ham efterhånden overtaget af sognemændene. Tønne Sørensen's halvdel overgik 1810 til hans nevø Valdemar Nielsen i Hornum og var i slægtens eje endnu 1900.⁵ Kirken overgik til *selveje* 1. juni 1913.

Sognet er siden 1973 *anneks* til Ørum. Fra reformationstiden var det hovedsogn med Stenderup som *anneks* og indtil 1759 tillige med Store Dalby som *anneks*. Navnene på et par af de katolske præster er overleveret: En 'Poul af Urlev', nævnt 1388 som kan-

nik i Århus, var formodentlig præst i Urlev,⁶ og 1462 omtales sognepræsten Nis Mikkelsøn Mard.⁷

Sognet led meget under Svenskekrigene. Ifølge regnskaberne var tiendeindtægterne 1661-62 stærkt begrænsede på grund af sognets 'store ruin og ødelæggelse'. De følgende år var endnu mange gårde øde, og de forarmede bønder fik eftergivet en fjerdedel af tienden.⁸

Sagn. Om præsten Søren Pedersen Prip (jf. prædikestol) berettes, at han troede, at han var blevet smittet af pesten (1654). Han isolerede sig i præstegården, men da menigheden i længden ikke kunne undvære Guds ord, og præsten ikke ville gå ind i kirken, samledes man på kirkegården. Her vistes endnu den sten, hvorfra han havde prædikeret.⁹ En ung pige, der tjente hos samme præst under Svenskekrigene, reddede ved modig optræden både sig selv og præstens sølvtoj, som han havde skjult i alteret.¹⁰

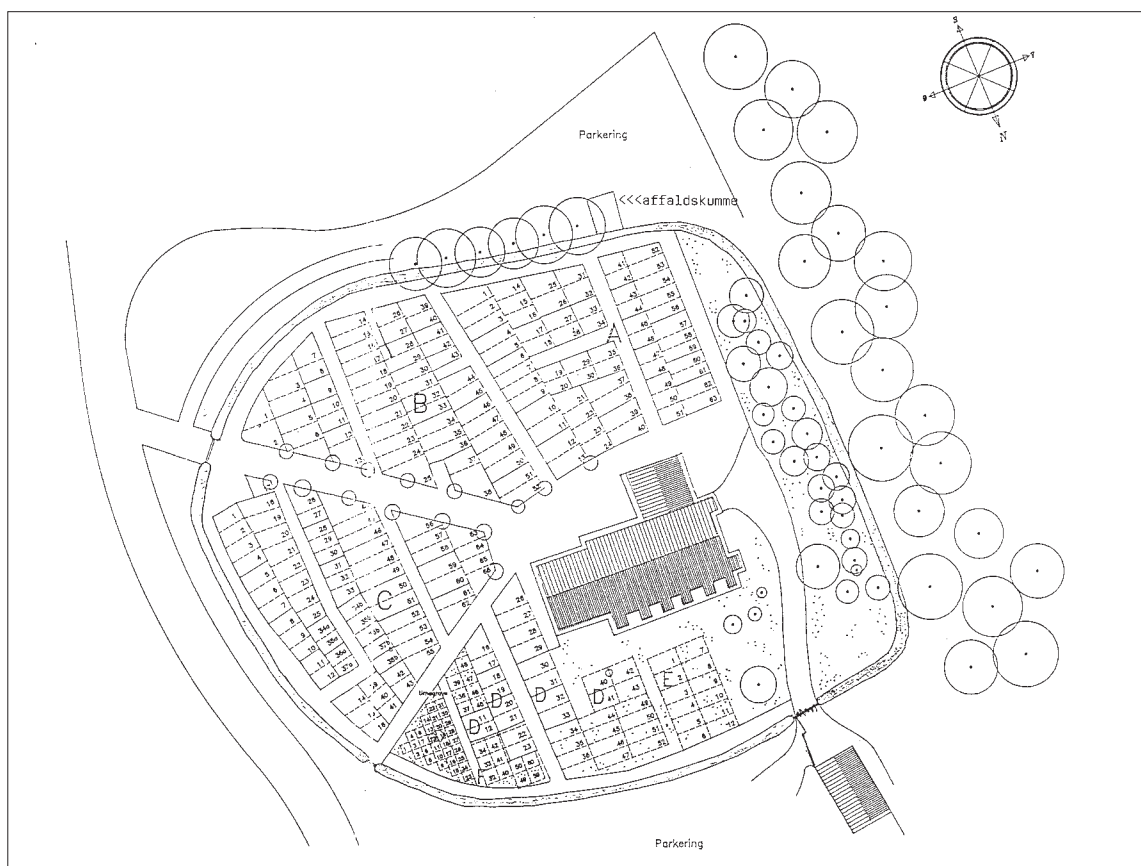

Fig. 2. Kirkegårdskort, tegnet af Finn Andersen 1991. 1:1.000. – *Plan of the churchyard.*

Kirken ligger frit i den lille landsby, der efter udskiftningen 1792 kun består af nogle få gårde og huse. Den tidligere præstegård, øst for kirken, indgår siden 1980'erne som en del af døveskolen Castberggård. Præstegården ses på matrikelkortet 1819 (fig. 5) som et stort firfløjet anlæg, hvoraf en vestre bindingsværkslænge stadig er i behold. Den nuværende hovedbygning, i nord, er ifølge indskrift opført af sognepræst Lauritz Rosen-dahl 1856. Nord for kirken falder terrænet ned mod Urlev Å, som danner skel mellem Bjerre og Hatting herreder. Landsbyen Spettrup i sognets nordlige del hører fra gammel tid til Hatting Herred, hvortil man kommer ved at krydse åen ved Præstebro.

Kirkegården (fig. 2 og 3), der har bevaret sin gamle, tungeformede grundplan, afgrænses mod vest af en dyb slugt, hvis skråninger er beplantet med eg og bøg. Den hegnes af et *kampestensdige*,

hvor der indgår mange store, kløvede og lavbevoksede sten. Diget, der senest er omsat 2005, har krævet stadig vedligeholdelse, og kirkeregnskaberne omtaler adskillige reparationer.¹¹ 1630 betales tre karle for at 'opgrave sten på marken' til 'kirkegårdsmuren', 1640 fik 'stenpikkere' penge for at 'oplægge' muren, og da diget 1819 igen skulle omsættes, tilbød præsten at lade det beplante med tjørn.¹²

De tre *indgangspartier* er alle nyere. Hovedindgangen i sydøst er en køreport, som lukkes af dobbelte træfløje mellem stolper; en låge i nordøst er udformet på samme måde. En nordvestlig indgang, der leder ind fra parkeringsplads og graverhus, er udvidet af hensyn til færdslen med motoriserede redskaber.

Kirkegården synes fra gammel tid at have haft et tilsvarende antal tomrede *†indgange*, der 1638 alle blev forsynet med hængelåse. En tagafdækket

Fig. 3. Luftfoto af kirken og dens omgivelser set fra sydøst. Odense Luftfoto 1952. KglBibl. – *Aerial photo of the church and its surroundings seen from the southeast.*

port blev 1685, da den var faldet ned, betegnet som et *†porthus*. Porten var da fornyet og repareret flere gange i samme århundrede; 1630 indkøbtes fyrredeller til tække over porten, og Niels Smed i Urlev leverede fire store portjern. En ny teglhængt kirkegårdsport blev opsat 1698, men 1720 var tækket igen 'øde'. En nordre låge omtales 1638 som 'stetten' ud ad Spettrup.¹¹

Kirkegården blev endnu 1846 afgræsset af får, og denne praksis er formodentlig forsat nogle årtier endnu, indtil den græsklædte begravelsesplads blev udstykket i faste gravsteder.¹³ Provsten foreslog 1819, at der blev lagt jernriste under lågerne for at holde kreaturerne ude, men indgangene synes aldrig at have fået sådanne kirkeriste.¹² Synet påbød 1890, at kirkegårdens nordre del blev 'planeret', dvs. at gravtuerne blev udjævnet.¹⁴

Et *graverhus* nord for kirkegården er fra o. 1964 og oprindelig opført som *†ligkapel* (arkitekter-

ne Torben Knudsen og Gade Larsen, Horsens). Ved en ombygning o. 1988 (arkitekt Jørgen Pedersen, Løsning) er kapelfunktionen nedlagt og huset forlænget nordud, så det også indeholder opholdsrum og køkken. Den lave, hvidtede bygning afløste et lille *†redskabshus* med toilet ('nødtørftsanstalt') fra o. 1935. 1862 omtales en *†kalkgrube* vest for kirken.¹⁴

†Klokkestabler og *klokkeophæng*. Klokken hang i 16-1700-tallet i en fritstående, tømret stabel, der fornyedes og ændredes med ret korte mellemrum og i regnskaberne er betegnet med forskellige navne: klokkehuset, tårnet og klokkeværket på kirkegården. 'Klokkehuset' blev 'omhugget' 1609, og til et nyt hus indkøbtes 1641 egetømmer hos Rasmus Jensen i Daugård.¹⁵ 1672 tales igen om det 'nye' klokkehus, der 1683 fik fornyet sit tegltag.⁸ Dele af 'tårntaget' blev 1691 omlagt af blytækker Morten Andersen, Vejle;¹⁶ 1710 var

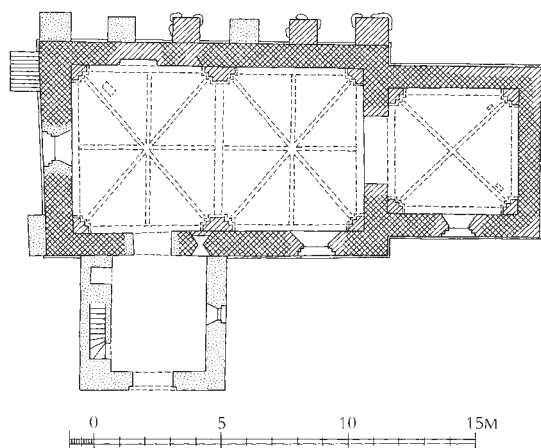

Fig. 4. Grundplan. 1:300. Tegnet af Merete Rude 2010 efter opmåling af Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen 1983, suppleret af NJP. – *Ground plan*.

taget til dels tækket med fyrrebrædder.⁸ 'Klokkestolen' var før midten af 1800-tallet flyttet til kirkens vestgavl, hvor den tjærede konstruktion, dækket af et lille halvtæg, hvilede på fire stolper med skråstivere (jf. s. 1027, fig. 8). Ophænget blev fornyet 1903,¹⁷ og 1942 flyttedes klokken til det nybyggede tårn.

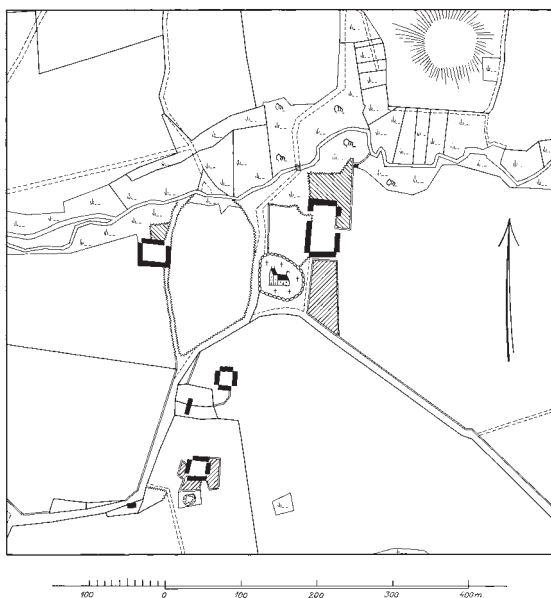

Fig. 5. Matrikelkort over Urlev by med et udsnit af Spettrup og Nørre Aldum. Målt af A. Lind og M. Schmidt 1819. Sammentegnet af tre kort ved J. Wichmann 1819. 1:10.000. – *Land register map, 1819*.

BYGNING

Oversigt. Den lille kirke er i sin kerne en romansk frådstensbygning, bestående af kor og skib, hvori der o. 1520 er indbygget hvælv. Ved skibets sydside er 1942 opført et tårn efter tegning af arkitekt Viggo Norn. Her stod indtil da et $\dagger$ våbenhus fra o. 1874, der havde erstattet et ældre hus formodentlig fra senmiddelalderen. Skibets nord- og vestsider optages af mange murede piller, der igennem årene er rejst som støtte for de udadhældende mure. *Orienteringen* afviger ca. 20 grader mod nord.

Frådstenskirken, der er rejst øverst på en hvælvet banke, har bevaret sin oprindelige grundplan med et kvadratisk kor; men murværket er forstyrret af mange ændringer og reparationer i tegl samt tilføjelse af støttepiller, hvorved næsten alle oprindelige detaljer er gået tabt. Resterne af to rundbuede og dobbeltsmigede vinduer, ét i hver af skibets langmure, viser dog, at kirken i sin kerne er en traditionel romansk bygning, måske fra den senere del af 1100-tallet.¹⁸

Materialer og teknik. De forholdsvis tynde mure (ca. 1 m) hviler på en svagt fremspringende, lidt irregulær *skråkantsokkel* af granit. Det oprindelige murværk iagttages bedst i loftstrummene, og i korets flankemure ses frådstenskvadrene at være i de vanlige små formater. I skibets overvægge indgår også marksten, der dog ikke har været brugt omkring vinduerne, som alene er opmuret af frådsten.

Af de to *døre* vestligt i skibets langmure er den sydlige senest udvidet i forbindelse med tårnbygget 1942 og fremtræder nu som en bred, rektantet åbning. Den lukkede $\dagger$ norddør har været ommuret i tegl allerede i senmiddelalderen, da den fik en gotisk, spidsbuet skikkelse. Indvendig står åbningen som en bred, rektantet niche, 225×155 cm, dækket af en planke. Udvendig skjules det meste af dørstedet siden 1942 af en støttepille; men ved Uldalls besøg 1895 stod døren som en 'simpel spidsbuet' åbning, høj og smal, og omgivet af røde munkesten.

($\dagger$) *Vinduer.* De to allerede omtalte vinduer sidder lidt øst for dørene og har formodentlig udgjort det vestre af et vinduespar i hver af skibets langsider. De tilmurede åbninger, hvis runde buer er synlige fra loftet, er anbragt højt med toppunkt

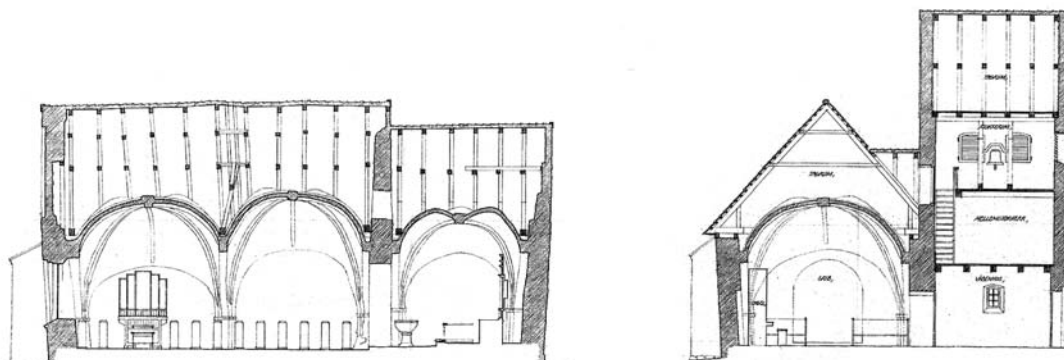

Fig. 6. Længdesnit af kirken set mod nord og tværsnit af skib og tårn set mod øst. 1:300. Opmåling af Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen 1983. – Section of the church looking north, and cross-section of the nave and tower looking east.

0,4 m under murkronen. Bedst bevaret og lettest tilgængelig er vinduet i syd, der er genåbnet i ydre halvdel 1942 og nu kan studeres fra tårnets mellemstokværk. Vinduet, der er helt af frådsten, måler indvendig 85 cm i bredden, mens den udvendige bredde har været ca. 75–80 cm. Den smalle, rundbuede lysning, der er placeret midt

i murlivet, er kun 21 cm bred; bunden er ikke tilgængelig, men åbningen kan følges i det mindste 85 cm nedad. Aftrykket af den indmurede, bortrådne $\dagger$ træramme viser, at rammen kun har været 3 cm tyk. Vinduerne er, senest i forbindelse med hvælvslagningen, lukket i murflugten med en mur af halve sten.

Fig. 7. Kirken set fra sydøst med det nedrevne $\dagger$ våbenhus. Foto o. 1900. – The church seen from the southeast with the later-demolished $\dagger$ porch.

Fig. 8. Skibets vestgavl set fra sydvest. Foto EN 2009. – *The west gable of the nave, seen from the southwest.*

Indre. Den smalle, runde *korbue*, der er uden verlagsmarkering, synes trods en (ældre) ommuring i tegl nogenlunde at have bevaret sin gamle form. Rummene var oprindelig dækket af flade bjælkelofter.

Senmiddelalderlige ændringer og tilføjelser. Kirken beholdt sin beskedne størrelse middelalderen ud, idet der kun blev tilføjet et lille $\dagger$ våbenhus foran

syddøren (jf. s. 1164). Indvendig ændrede rummene helt karakter, da bjælkelofterne o. 1520 blev afløst af hvælv. Af andre ændringer er allerede nævnt en ommuring af $\dagger$ norddøren og korbuen. Hvornår disse arbejder er udført lader sig ikke nærmere fastslå, ej heller hvornår *taggavlne* er ommuret. Korets gavlspejs er udvendig af tegl og indvendig ligesom skibets østre gavlspejs af rå

Fig. 9. Kirken set fra nordøst. Foto AM 2009. – *The church seen from the northeast.*

marksten; i mørtlen er indtrykket store mængder af brokker af tagsten (munke og nonner). Skibets vestre gavlspejs (fig. 8) prydes af fem *højblændinger*, afsluttet med runde eller svagt spidsende buer. Inden middelalderens udgang var de første støttestøtter føjet til skibets nordside (jf. ndf.).

Før hvælvslagningen var der brudt nye store *vinduer* i korets og skibets sydsider. De to rundbuede åbninger er falsede på ydersiden og står indvendig med meget brede smige, hvis øvre del ved hvælvbyggeriet blev dækket af skjoldbuerne. Vinduet i vestgavlen kom til 1690, da murermester Anders Frandsen, Horsens, 'huggede et hul' i muren for at indsætte et nyt vindue.⁸

Hvælvene, der må være kommet til o. 1520 (jf. kalkmalerier), er af den almindelige sengotiske type for Århus Stift og efter al sandsynlighed muret af de samme håndværkere, som arbejdede i Ørum (jf. s. 1188). Korets krydshvælv og skibets to otte delte hvælv hviler på falsede hjørne- og

vægpillen, forsynet med et enkelt kragled som vederlagsmarkering, og på helstens, runde gjord- og skjoldbuer. Ribberne er nederst af kvarte sten. Skibets nordøstre pille hviler på en murklods, 0,5 m høj, som må være en rest af et tsidealterbord. Også i det sydøstre hjørne har der været et talterbord, som blev respekteret ved hvælvbyggeriet. Pillen bæres her af en tragtformet, falsat konsol, der udgår af muren 0,7 m over gulv, svarende helt til forholdene i Ørum Kirke. I vestre fags nordside ses i vestre svikkel et tilmuret (†)mandehul, der har givet adgang til loftet (jf. bl.a. Bjerre Kirke). Hvælvene har overribber af vekslende hele og halve sten på fladen med kantstillede trædetrin.

Støttestøtter. Allerede før hvælvslagningen hældede skibets nord- og vestmur udad, et problem som blev forværret af det nye tryk fra hvælvene.¹⁹ Bygningen præges i dag af de mange støttestøtter, der er rejst for at afbøde frådstensmurenes hældning. De ældste rækker tilbage til middelalderen,

men er ommuret i flere omgange, og nye er kommet til. Arkitekt Viggo Norn har 1942 suppleret og harmoniseret nordsidens piller, så de fik samme indbyrdes afstand og blev en væsentlig del af bygningens arkitektur.²⁰ Der er nu seks piller ved skibets nordmur og to ved vestgavlen, der alle er afdækket med bly på nær den sydvestre pille, som er hængt med tegl og har sideværts fald mod syd.

Af nordsidens seks piller (fig. 9) er nr. 1, 2 og 4 (regnet fra øst) gamle og opført af munkesten på en syld af marksten, mens de tre øvrige er muret 1942.²¹ Af vestsidens to piller (fig. 8) er den nordre af munkesten i krydsskifte og formentlig fra renæssancetiden, mens den ommurede, noget højere pille ved sydvesthjørnet må være nyere. De mange piller omtales jævnligt i kirkens regnskaber og var tidligere tækket med tagsten.²² Det blev 1726²³ og 1898 overvejet også at bygge piller ud for korets nordside.¹⁴

Blandt større *eftermiddelalderlige reparationer* er en ommuring i tegl af korets nordøstre hjørne og nordfacade. Arbejdet dateres formodentlig af det årstal i jern, der ses på korets nordside, men hvoraf kun de to sidste cifre er bevaret: »..97« (1597 eller 1697).

Tårnet, der 1942 blev opført på det tidligere våbenhus' plads, er ligeledes tegnet af Viggo Norn, der samme år også rejste et tårn ved Rårup Kirke. Tårnet, hvis nedre etage tjener som våbenhus, blev i første række bygget af hensyn til klokken, hvis stabel ønskedes fjernet fra vestgavlen. Man valgte at placere det i syd på grund af det skrånende terræn i vest.²⁴ Det lille velproportionerede tårn, 13 m højt, har gavle i nord og syd. Det er i tre stokværk og inspireret af traditionelle gotiske kirketårne med fladbuede og falsede åbninger. Facaderne brydes kun af et enkelt lille vindue i første og andet stokværk; klokkestokværket øverst har to glamhuller i hvert verdenshjørne bortset fra nordmuren, der hviler på skibets sydmur. Der er adgang gennem en dør i syd og videre forbindelse til mellemstokværket ad en ligeløbstrappe i den fortykkede vestmur. Etagerne dækkes af bjælkelofter; fra klokkestokværket er der adgang til skibets loft.

† *Våbenhuse*. 1) Nævnt første gang 1632 og formodentlig middelalderligt. 1638 omtales det som

'skriftehuset'.¹⁵ Provsten påbød 1855, at der blev indsat et rundbuet støbejernsvindue og 1862, at en 'muret fod', formodentlig en *†bænk*, blev fjernet.¹³ Det lave hus manglede 1819 sit loft,¹² og 1874 overvejede man at øge murene med ca. 2 alen for at få bedre adgang til skibets loftsrum.¹³ 2) I stedet afløstes huset af et nyt, der stod indtil 1942. Den lille, hvidtede og teglhængte bygning (jf. fig. 7) var knap så bred som det nuværende tårn. Murene var af munkesten, én sten tykke; i gavlen var en retkantet skydedør og i hver side et spidsbuet støbejernsvindue.²⁵

Med tårnets tilføjelse 1942 fik kirken den skikkelse, den har i dag, idet Viggo Norn også lod vinduesrammerne udskifte. Ved en *restaurering 1964-65* (arkitekterne Torben Knudsen og Gade Larsen) fik kirken nyt varmeanlæg og ny gulvbelægning, og reparationer af mure og hvælv ledte til fundet af kalkmalerier.

Vinduer. De nuværende rundbuede jernrammer med blyindfattet glas afløste 1942 støbejernsrammer, der var indsat 1858; vinduet i skibets sydside var rundbuet, de to øvrige spidsbuede.¹³

Tagværkerne, der har dobbelt lag hanebånd, er næsten helt fornyet i fyr. I koret er gammelt egetømmer genanvendt som spærstivere; i skibet er bevaret enkelte spær af eg, mens andre egespær (med udstemninger til bladede samlinger) er genbrugt som hanebånd.

† *Tagbeklædningen* på kor og skib bestod endnu i 16-1700-tallet til dels af bly, idet det gamle *†våbenhus* vist fra første færd var tækket med tagsten. Jens Murermeister fra Varde omstøbte 1633 74 gamle blytavler, og samtidig blev der hentet nyt bly i Horsens, hvor der igen indkøbtes bly 1685. 1711 omlagdes blytaget over koret, og til blyets smeltning medgik en tønne kul og et læs bøgetræ.¹¹ Inden 1861 var der tagsten over hele kirken.¹⁴

Gulve. I koret ligger sekskantede, røde og gule fliser, bag altersranken gule mursten på fladen. I skibet er der gule mursten på fladen, både i midtgang og under stolestaderne, ligeså i våbenhuset.

† *Gulve* af mursten nævnes jævnligt i regnskaberne. 1672 blev det 'optrådte altergulv' omlagt, og 1675 også gulvet i skibets midtgang fra »brix-

Fig. 10. Indre set mod vest fra koret. Foto AM 2009. – *Interior looking west from the chancel.*

døren« (korbuen) til døbefonten ved vestvæggen. Igen 1688 blev gulvet i koret repareret med 250 'brede hollandske' fliser.¹¹

Opvarmning. Kirken har kunnet opvarmes siden 1879, da der efter synets påbud blev opstillet en kakkelovn (fra jernstøberiet Stallknecht i Horsens) ved skibets nordvæg. En ny kakkelovn

blev 1889 opstillet i skibets vestende, hvorfra den 1914 blev flyttet i forbindelse med orglets anskaffelse.¹⁴ Det nuværende luftvarmeanlæg fra 1964 afløste en kalorifer.

Den velholdte og klædelige lille kirke er hvidt ude og inde; de røde tegltage har brunmalede sugfjæle og vindskeder.

Fig. 11. Kalkmalet dekoration på korets hvælv, o. 1520, set mod nordøst (s. 1166). Foto AM 2009. – *Mural decoration on the chancel vault, c. 1520, looking northeast.*

KALKMALERIER

Under kirkens istandsættelse fremkom 1965 dele af en *hvælvdekoration fra o. 1520* (fig. 11–13), der formodentlig har smykket alle tre fag. Afdækket er kun malerierne i korets krydshvælv samt en roset i hvert af skibets to fag, der blev istandsat af Olaf Hellvik samme år.²⁶ Udsmykningen, der er beslægtet med andre senmiddelalderlige murermeister-dekorationer i Århus Stift, er som vanligt udført med vekslende rødbrune og gråsorte farver. I koret smykkes skjoldbuerne af krydsende rundbuer, afsluttet med stilkede lindeblade, på østre skjoldbue med fembladede blomster, hvorfra der igen skyder to blade. I ribberne ses sparer i siksak over de tre sider. De ledsages i kapperne af små, stilkede lindeblade og omkring de to nordlige ribber tillige af forvanskede krabbeblade og pudsige, primitive småfigurer (fig. 12), hvoraf nogle minder om skårne bomærker, andre nærmest om levende

væsener. I hver kappe er malet en roset, bestående af fire indskårne 'pilefjer', omgivet af en cirkulær siksakramme. To rosetter (eller 'sole') i skibet (jf. fig. 19) er dannet af en krans af de samme pilefjer, men her anbragt omkring et hjulkors og uden omgivende ramme. De sidste rosetter ses omtrent tilsvarende i Ørum Kirke (s. 1194) og i Tørring Kirkes vestre fag (DK Århus 4406).

Dekorationen, der som i de øvrige kirker er begrænset til hvælvene, må være udført af murerne som en afslutning på hvælvbyggeriet. Enkelte elementer (rosetter og 'sammenskrevne' krabbeblade) ligner hinanden så meget, at vi må tro, at det er medlemmer af samme murersjak, der har muret og malet i både Urlev og Ørum.

Østligt i korets nordre kappe er o. 1600 malet et lille skjold med initialerne »C S V« (jf. fig. 12).

I triumfvæggens nordside afdækkedes 1965 en lille indrammet *indskrift*, lydende: »An(n)o 166(1)/ den 1. May«. Nu skjult bag nummertavle.

INVENTAR

Oversigt. Det ældste stykke er en klokke fra 1100-tallet, som hører til landets ældste. Døbefonten er et gotlandsk arbejde af kalksten fra o. 1250, et lille krucifiks stammer fra o. 1475-1500, mens kirkens gotiske alterstager må være kommet til på reformationstiden.

Hovedinventaret stammer, som så ofte, fra 1600-tallet. Altertavlen er fra 1610 med maleri fra 1757, prædikestolen fra 1656 og forsynet med navnene på præsten, en kirkeværge og lensmanden.

Dåbsfadet stammer fra o. 1600, men er først kommet til kirken 1687. Altersølvet er udført på kirkens bekostning 1710, og en pengeblok må være anskaffet ved samme tid.

Farvesætning og istandsættelser. Altertavlen står siden en gennemgribende istandsættelse 1928 med en barokstaffering fra 1757, mens prædikestolen ved samme lejlighed har fået en nystaffering i samme stil. Orglet og stolestaderne, der er kommet til ved en mindre istandsættelse 1963-64, har en overstrykning med fornyet blågrønt.

Indskrifter på altertavle og prædikestol dokumenterer deres tilkomst henholdsvis 1610 og 1656, ligesom de meddeler om altertavlens nystaffering 1757. 1754 blev der indsat nye malede $\dagger$ stole, og 1857 blev altertavle og prædikestol malet i gråtoner med hvidt og guld. Atter 1860 opsattes der nye $\dagger$ stolestader, som blev overstrøget med egetræsfarve.

Fig. 12. Kalkmalet hvælvdekoration, o. 1520. Primitive småfigurer omkring korets nordøstre hvælvribbe (s. 1166). Foto Erik Skov 1969. – *Mural painting on vault, c. 1520. Small primitive figures around the northeast vault-ribs of the chancel.*

Alterbordet er en nyere, muret opbygning, kun synlig bagfra. Det skjules af et *panelværk* fra 1800-tallet, 158×68 cm, 95 cm højt, med tre højrektangulære, glatte fyldinger. Bagtil har bordet en udbygning som fod for altertavlen. Nyere bemaling i grå toner. $\dagger$ Alterborde se s. 1163.

$\dagger$ Alterklæder. 1629 anskaffedes otte alen lærred til et alterklæde,¹⁵ 1681 havde alteret et rødt klæde, og 1702 var klædet af taft og skænket af sognepræsten Jens Høstmark og hans hustru Marren Sørensdatter.⁸ 1854 anskaffedes et klæde af rødt fløjl med guldgalonier.¹³ Et fotografi fra 1927 (fig. 14) viser et alterklæde fra o. 1900 med kors af guldagraner.

1692 modtog kirken en $\dagger$ alterduge, der var 'stafferet med kniplinger' og skænket af sognepræstens hustru Gjertrud Frederiksdatter 'til Guds ære og hans alters sirat i Urlev Kirke'.⁸

Altertavle (fig. 13), 1610, arkitektonisk opbygget med tredelt storstykke og et topstykke, der er stærkt nedskåret ved en restaurering 1928. Storstykket inddeles af fire korintiske frisojler, der har prydbælter med småbosser, og som står på postamentets høje fyldingsfremspring. Af storfelterne er de ydre væsentlig smallere end midtfeltet, storvingerne er enkelt udsavede, og frisen udgør en lidt lavere udgave af postamentet. Herover er der siden 1928 opsat en smallere frise og en trekantgavl, der har udgjort det øverste af et højere, oprindeligt topstykke (jf. fig. 14).

Stafferingen såvel som storfeltets *maleri* Korsfæstelsen stammer fra 1757 og er fremdraget 1928 (olie på træ).²⁷ Træværket er bemalet i gråt, rødt, blå, grønt, sort og sølv med marmoreringer og har fyldige indskrifter, der står med hvid og gul skriveskrift på sort bund.

I topgavlen læses Jahves navn på hebraisk, og i topfrisen »Gud skal velsigne os og alle Jordens Ender skal frygte ham« (Sl. 67,8). Storfrisens indskrift er tredelt; i nord anføres: »Til dit Navn og til din Ihukommelse er vor Siæls Begiæring Esa 26(,8)«, midtfor: »I Jesu Christo have vi Forløsning ... Eph. 1(,7)« og i syd: »Jesu Christi Guds søns blod ... 1. Joh. (1,7)«. I postamentet læses midtfor med henblik på storfeltets maleri: »Lammets dýre Blode=Draaber/ Jesu bittre Korsens Død/ Frelse Fred og Liv udraaber/ Trods nu Sa-

Fig. 13. Altartavle, 1610, med maleri og bemaling fra 1757 (s. 1167). Foto AM 2009. – Altarpiece, 1610, with a painting and paintwork from 1757.

tan, Synd og Nød/ Som et Barn ved Ammens
Bryster/ Hviler sødt som Duen sig/ Udi Klip-
pens Rift forlyster/ Boer og bygger tryggelig/
Saa i Jesu Vunders Huuler/ Der og ingen anden
Sted/ Siælen sødt og trygt sig skiuler/ Finder sig
saa vel derved/ Og i Dødens sidste Stunder/ er
det Siælens ene Trøst/ At ved Jesu Død og Vun-
der/ Den til Livet er forløst«.

I nord og syd bærer postamentet en latinsk
indskrift fra 1757, der roser kirkeejeren Hans de
Hofman for hans indsats for altartavlen: »Altare
hocce unà cum tabula superimposita qvod sump-
tibus Temple(!) A(nno) 1610 aut a Fundamen-
tis extrueneum(!) aut reparandum Curaverat
D(ominus) Severinus Jani tum temporis Pastor
hujus et annexarum Ecclesiarum/ Nova pic-
tura exornaudum(!) Curavit illustriss(imus) (et)

generosiss(imus) D(omi)n(us) Johannes de Hof-
man Dominus de Skierildgaard, S(uæ) R(egiaë)
M(ajestatis) Cancellario consiliarius etc(etera), ædi-
um Urlöv et Dalbye Beneficentissimus Patronus
A(nn)o 1757« (Dette alter med den derpå an-
bragte tavle, som den daværende præst i denne
og de tilhørende kirker, hr. Søren Jensen, i 1610
enten havde bygget fra grunden eller restaure-
ret for kirkens midler, har den berømmelige og
højædle herre, Hans de Hofman, herre til Sker-
rildgård, hans majestæt kongens kancelliråd etc.,
patron for kirkerne i Urlev og Dalby, i året 1757
ladet smykke med et nyt billede).

Bag på altartavlen er med sort skriveskrift an-
ført: »malet 1857«,²⁸ og dertil med tilsvarende,
hvid skrift: »Altartavlen restaureret. Prædikesto-
len restaureret 1928 Carl Frederiksen«.

Fotografier af altertavlen før restaureringen 1928 (fig. 14, 31) viser den i oprindelig skikkelse med et 'rigtigt', højere topstykke, hvis $\dagger$ malerifelt flankeredes af korintiske $\dagger$ søjler og $\dagger$ topvinger.

I øvrigt er der kun fundet svage spor af den oprindelige staffering. Til den gennemgribende nymaling 1757 hørte også et nyt $\dagger$ maleri af Opstandelsen i topfeltet.²⁹ Det bibeholdtes ved restaureringen 1857, da man i øvrigt malede træværket i gråtoner og udførte nye $\dagger$ malerier i storstykket (jf. fig. 14). I midten sås her Kristus, der velsigner brødet og vinen, ved siderne to stående apostle, Johannes og Peter (efter Thorvaldsen), og i postamentfeltet læstes »Christus er Vejen, Sandheden og Livet« (Joh. 14,6).

Ved sin forundersøgelse af altertavlen 1927 konstaterede Peter Kr. Andersen ældre og rigere farver under de daværende og ytrede ønske om, at et ældre maleri eventuelt kunne fremdrages i midtfeltet. Dette skete, da tavlen året efter blev restaureret af Carl Frederiksen og fik sin nuværende fremtræden.³⁰

Altersølv (fig. 15), 1710, udført på kirkens bekostning.⁸ Kalken, 22 cm høj, har titunget fod, der er drevet stejlt op imod de tynde konkave skaftled. Knoppen er sekstunget med mellemfaldende rudebosses, der har et skraveret mønster. Det halvkugleformede bæger bærer på siden en graveret kursivindskrift: »Denne Urløf Kierkis Kalk og Disk er Paa Kierkens Vegne Bekostet af Sogne Præsten hr. Jens Nielsen Høst March Anno 1710«. På standpladen anes et udpudset stempel. Den tilhørende disk, tværmål 15,2 cm, er glat med cirkelkors på fanen. I regnskabet angives altersættets vægt til 40 lod og 3 kvint.⁸ $\dagger$ *Altersølv*. 1642 var kalk og disk 'i sønder' og måtte repareres hos Lauge Guldsmid (Lave Jørgensen) i Horsens. Der anskaffedes samtidig en læderpose til sættets opbevaring.¹⁵ En sagnagtig beretning fortæller om, hvordan en pige under Svenskekrigene reddede kirkens sølvtoj fra at falde i fjendehånd (jf. historisk indledning). 1678 måtte kalk og disk repareres, og 1689 anskaffedes et nyt sæt af tin.⁸

En nyere, glat *oblatæske* er formet som en keglestub med let hvælvet låg, 4,5 cm høj. På undersiden sikkerhedsgraving.

Fig. 14. Altertavle, 1610, med oprindeligt topstykke og malerier fra 1757 (i topstykket) og 1857 (s. 1167, 1169). Foto Peter Kr. Andersen 1927. – *Altarpiece, 1610, with original top section and paintings from 1757 (in the top section) and 1857.*

$\dagger$ *Oblatæsker*. 1681 optræder en »Budiche« (bud-dike, lille trææske med låg) til messebrødet,⁸ og 1856 anskaffedes en ny oblatæske.¹³

$\dagger$ *Alterkander*. 1631 blev kirkens vinflaske af tin repareret, 1639 måtte en flaske til messevin omstøbes,¹⁵ og i inventariet 1677 optræder en ny vinflaske af tin.⁸ 1854 anskaffedes en alterkande af porcelæn, der angiveligt blev malet 1856.¹³

Sygesæt, se under Ørum Kirke.

Alterstager (fig. 16), o. 1525–50, af gotisk form, 37 cm høje, med cylindrisk skaft, der brydes af tre skarprykkede ringe. Foden er profileret, lyse-skålen næsten tilsvarende, og dens torn er fornyet i jern. Et stykke af den ene fod er gået af, og et sted ses en reparation (lodning). En nyere *syvstage* er 49 cm høj.

$\dagger$ *Alterbøger*. 1631 indkøbtes en bibel 'som altid skal blive hos kirken', og 1645 indbandt Kjeld Bogbinder i Århus alterbogen og biblen 'med store messingplader på'.¹⁵

Fig. 15. Altersølv, 1710, udført på kirkens bekostning af ukendt guldsmed (s. 1169). Foto AM 2009. – Altar silver, 1710, made at the expense of the church by an unknown goldsmith.

†*Messehagler*. 1630 var den gamle hagel ubrugelig, og der anskaffedes 13 alen lærred til en ny.¹⁵ 1681 havde kirken en rød hagel, og 1697 købtes lærred til en ny. Prisen på det sidste, 10 rdlr., af-

fødte en skarp marginalnote i regnskabet: 'Kan ej tillades, at så kostbart lærred købes til en så liden kirke og indkomst'. 1702 anfører inventariet en hagel af taft med kors af brede, tykke guldgalonner,

Fig. 16-17. 16. Alterstager, o. 1525-50 (s. 1169). 17. Dåbsfad, o. 1600, med graverede initialer og årstal (s. 1171). Foto AM 2009. – 16. Altar candlesticks, c. 1525-50. 17. Baptismal dish, c. 1600, with engraved initials and date.

skænket af sognepræst Jens Høstmark og hans hustru Maren Sørensdatter.⁸

Alterskranke, 1858, halvcirkulær med støbejerns-balustre og nyere lilla bemaling samt læderbetræk. †*Alterskranker*. 1631 sattes en egebjælke 'omkring alterfoden, som folkene falder i knæ på',¹⁵ og 1688 gjordes en otte alen lang og to fire alen lange egebjælker til en 'ramme omkring altertavlen og gulvet'.¹⁶ 1847 var knæfaldet foran alteret for lavt og for smalt, hvorfor det blev gjort ni tommer bredere og belagt med læderhynder.¹³ 1858 blev 'gelænderet' fornyet i oval form.¹³

Døbefont (fig. 18), o. 1250, et gotlandsk arbejde af kalksten, 101 cm høj, tilhørende den såkaldte

bægerbladstype (Mackeprang, *Døbefonte* 388). Foden er konisk, og kummen, der måler 94 cm i tværmål, er på siderne dækket af en dekoration med bægerblade, som man lige så vel kunne kalde muslingornamentik eller godronnering.³¹ Langs mundingsranden har kummen et ret usædvanligt diamantbånd, der kendes tilsvarende på fonten i Skt. Jørgens Kirke i Svendborg. 1675 stod fonten i kirkens vestende, idet gulvet da blev omlagt fra 'brixdøren' (korbuen) til fonten, lige som den 1690 omtales ved kirkens vestvindue.¹⁵ Nu i skibets nordøsthjørne.

Dåbsfad (fig. 17), o. 1600, tværmål 50 cm, glat med plan bund, stejle sider og en helt smal fane.

Fig. 18. Døbefont, o. 1250, et gotlandsk arbejde af kalksten (s. 1171). Foto AM 2009.
– *Baptismal font, c. 1250, limestone, made on Gotland.*

Fig. 19. Indre set mod øst. Foto AM 2009. – Interior looking east.

I bunden er ganske småt graveret årstallet »1653« og to skjolde, der må tilhøre et ægtepar, som har ejet fadet, før det er kommet til kirken (vel som gave). Mandens er et bomærkeskjold under initialerne »PA«, hendes et skjold med Jesumono-gram under initialerne »MPD«. Under bunden ses en tilsvarende gravering på dansk og latin med årstal »1687« (fig. 32), der vidner om, at fadet ved denne tid er kommet i kirkens eje: »1687 jan(uar) Elias S(ørensen) H(ol)B(æk) P(astor) L(oci) Urløf Kirkis« (1687 januar Elias Sørensen Holbæk stedets præst Urlev Kirkes).³²

En *dåbskande* fra 1951, 34 cm høj, er af messing med kugleformet korpus, der prydes af et hammerkors. 1862 anskaffedes en *†dåbskande* af tin.¹³

Krucifiks (fig. 20), o. 1475–1500, korset nygjort ved en istandsættelse 1969. Kristusfiguren, 54 cm høj, hænger i let skrånende arme, hovedet hælder ned imod højre skulder, knæene er let bøjede og

højre fod drejet ind over den venstre. Hovedet bærer en flettet tornekrone, det skæggede ansigt er dødt, og det lange hår falder i to lokker ned over højre skulder. Det korte lændeklæde har snipper mellem benene og ved højre hofte. Venstre hånds fingre er fornyet, og det samme gælder de fleste tæer på venstre fod og et par på den højre. Issen har en nedboring, figurens bagside er udhulet, og dens arme er påsat med firsidede tappe.

Bemalingen er fra 1969, hudfarven gråbrun med lidt blod, håret brunt, lændeklædet forgyldt med blå for og tornekronen grøn. Korset står i blankt egetræ, der først er røget og derefter behandlet med voksopløsning.

Figurens størrelse antyder, at der er tale om et processionskrucifiks. Frem til 1969 havde figuren en bemaling i nogenlunde de samme farver som nu, men med blå lændeklæde. Herunder

Fig. 20. Krucifiks, o. 1475-1500, korset nyt (s. 1172). Foto AM 2009. – *Crucifix, c. 1475-1500, cross new.*

konstateredes 1966 en ældre staffering på tynd kridtgrund, der må have stammet fra renæssance- eller baroktiden. Figuren havde rødlig hudfarve med enkelte bloddårer. Hår og skæg var brunt, tornekrone lysegrøn, og lændeklædet var rødligt eller gulligt.³³ Krucifikset hænger på skibets nordvæg i østfaget, hvor det også havde plads 1927.

Prædikestol (fig. 21), 1656, i fire fag med høje profilfyldinger og toskanske hjørnesøjler, hvis prydbælter har rækker af småbøsser. Under søjlerne prydes postamentet af løvehoveder med ring i flaben (fig. 22) og af diamantbøsser (på siderne), mens kurven nederst afsluttes af en kraftigt profileret fodliste. Frisen ledsages af tandsnit og brydes af bøjler med diademhoved, mens den

svajede gesims med bladværk og perlestav er en fornyelse i fyrretræ fra 1855.¹³ Under fodlistens fremspring er der drejede hængeknopper; prædikestolens gulv og opgang stammer fra en istandsættelse 1969.

Den samtidige himmel har fem fag ud imod kirkerummet. Frisen ledsages af perle- og æggestav (den sidste med neglesnit), og de gennembrudte topstykker flankeres af fornyede kuglespir på hjørnerne. Tilsvarende har himlens underside gennembrudte hængestykker med stjerner, der kantes af drejede hængeknopper på hjørnerne. Loftet har profilribber, som udgår fra en sol i midten, hvorfra der hænger en udskåret Helligåndsdue.

Bemalingen er en nystaffering fra 1928, der er afstemt efter altertavlens. Den ledsages af indskrifter med forgyldte versaler på sort bund, der er fremdraget 1928, og som tilhører en oprindelig, delvis staffering. I frisen læses: »Salige erre de, som hørre Gvds ord oc bevare det« (Luk. 11,28), i postamentet: »Med Welb. Lavridtz Wlfeldtz bevilling/ H. Søffværen Pedersøn, her sognepræst/ Madtz Andersøn Kirckens Verger/ 1656« og i himlens frise: »Oppløft din Røst som en basvne ... Esa. 58 v. 1«.

Prædikestolen, der må skyldes samme snedker som Hornums (s. 1257), er således opsat 1656 på foranledning af kirkeværgerne, sognepræst Søren Pedersen og Mads Andersen samt efter bevilling af lensmanden Laurits Ulfeldt på Stjærholm. Den er fra første færd blevet udstyret med en delvis staffering med meget bart træ og har ikke fået samme omfattende nymaling 1757 som altertavlen. 1857 maledes prædikestolen i gråtoner med hvidt og guld,¹³ og 1863 skulle den beklædes med rødt fløj.¹³ Indtil 1928 stod den på et almindeligt bord.

Stolestaderne er fra 1963, ganske enkle, udført af fyrretræ med fortyndet anstrygning af blågrønt.

Af ældre *†stoleværk* er bevaret den øverste, udsejefede del af to **(†)stolegavle* fra 1633, der dan-

Fig. 21. Prædikestol, 1656, opsat med lensmandens bevilling af kirkeværgerne, sognepræst Søren Pedersen og Mads Andersen (s. 1173). Foto AM 2009. – *Pulpit, 1656, erected with the permission of the lord lieutenant, by the churchwardens, the vicar Søren Pedersen and Mads Andersen.*

Fig. 22. Løvehoved med ring i flaben, detalje af prædikestol, 1656 (s. 1173). Foto AM 2009. – *Lion's head with ring in its jaw, detail from pulpit, 1656.*

nede grundlag for en rekonstruktion 1928 (jf. ndf. og fig. 23–24). Stykkerne, der målte 46 og 50 cm, har øverst en lille roset, derunder et Jesumonogram, en dukatbort og en indskrift (reliefversaler). På den ene gavl læses årstallet »1633«, på den anden initialerne »MPD« (fig. 24).³⁴ Gavlstykkerne har rester af hvidgrå farve, hvorunder der ses brun bemaling med gule kanter og rester af bogstaver ved siden af rosetten. Nu i Horsens Museum (inv.nr. 2827–28).

Formentlig daterer de nævnte gavltoppe et sæt stolestader til 1633. 1677 reparerede man kirkens brøstfældige stole.⁸ 1754 blev kirken beprydet med nye malede stole og ornamenten af etatsråd de Hofman,³⁵ og atter 1860 blev der indsat nye stole med lukkede rygstykker og egetræsmaling (jf. fig. 31).¹³ 1864 opsatte man hatteknager over mandsstolene,¹³ og 1928 tjente gavltoppene fra 1633 som rettesnor for udformningen af et nyt stoleværk i renæssancestil. Af dette stolesæt, der

eksisterede indtil 1963, er bevaret to gavle med en låge imellem (fig. 23). Den ene gavl kopierer den nævnte med årstallet »1633«, den anden bærer dateringen »1928«. Bemaling i rødbrunt.

†*Præste- og skriftestole*. 1642 anskaffedes syv tørre fyrredeller til en skriftestol og et †skab til at opbevare messeklæderne i.¹⁵ 1686 blev skriftestolen fornyet,⁸ og 1858 ønskedes den fjernet eller flyttet 'ned i koret'.¹³

†*Pengeblok* (fig. 25), o. 1700, 90 cm høj, af egetræ, en udhulet, tilrettet stamme, hvis hjørner er affaset på den nedre del. Blokken er beslået med to vandrette og to lodrette bånd og bærer ovenpå en 'hætte' af jern med pengeslids. På siden en låge med to overfaldslukker og et ringgreb på en ottesidet plade. Træet står blankt, jernet sortmalet. 1685 nævnes en gammel †*pengeblok*.¹⁶

†*Pengebøsser*. 1857 manglede fattigbøsser ved indgangen til kirken.¹³

†*Orgel*, 1964, med fire stemmer, af standardtype 'Ishøj', bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Disposition: Gedakt 8', Principal 4', Rørflojte 4', Oktav 2'. Ved nordvæggen i skibets vestende.

Fig. 23. Rester af stoleværk, der er udført 1928 som forsøg på genskabelse af et stolesæt fra 1633 (s. 1176). Foto AM 2009. – *Remains of pews that were made in 1928 as a trial reconstruction of a pew from 1633.*

Fig. 24. †Topstykke af stolegavl fra 1633 med initialerne »MPD« (s. 1175). I Horsens Museum. Foto Jesper Weng 2002. – †*Gable top from 1633 with the initials 'MPD'.*

†*Harmonium*, skænket o. 1902 af lærer M. N. Hauge, der tidligere ejede instrumentet.¹⁴

†*Orgel*, 1913-14, med fem stemmer, oktavkoppel og svelle, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen.³⁶ Pneumatisk aktion. Skænket af forhenværende proprietær H. P. Therkelsen og hustru i Gram til minde om deres afdøde søn Karl Therkelsen. Opstillet på podium i vest, flankerende vinduet.³⁷

To ens *salmenummertavler* fra o. 1900 er af forskellig størrelse, 90×68 cm og 76×46 cm. De har profilgesims, sorte cifre på hvide træplader og gylden versalskrift på grå bund. Et fotografi fra o. 1925 viser en af tavlerne foruden to ganske enkle †*salmenummertavler* fra o. 1850. De bestod af et sortmalet bræt til beskrivning med kridt.

†*Ligbårer*. 1629 var den gamle ubrugelig, og snedker Hans Enevoldsen lavede en ny.¹⁵ 1705 indkøbtes fyrretræ til en ny ligbåre og kønrøg til at anstryge den med.⁸

Klokker 1) (fig. 26), romansk, fra o. 1150-1200, tværmål 60 cm, med lister ved overgangen mellem slagring og legeme (Uldall, *Kirkeklokker 3*). Om halsen danner to lister et bånd, hvori der findes et ligearmet kors, i hvis vinkler der ses ganske små prikker. Korset har muligvis været indtrykket i klokkemodellen. Hankene er afrundede, klokken ophængt i nyere slyngebom i tårnet. Indtil 1942 hang den i en $\dagger$ stabel op imod kirkens vestmur (jf. s. 1159). 1633 var klokken ved at falde ned og blev 'forbundet' med jern,¹⁵ og 1694 fik den ny aksel.⁸

2) 1999, tværmål 86 cm, med versalskrift. Om halsen læses: »Støbt til Urlev Kirke af Eijsbouts i Holland i året 1999«, på legemet: »Jeg blev skabt til at hjælpe/ ved at kalde og samle om ordet/ der blev kød og tog bolig iblandt os«.

Klokkestolen er fra 1998, af fyr.

Fig. 26. Klokke, romansk, o. 1150-1200 (s. 1177). Foto AM 2009. – *Bell, Romanesque, c. 1150-1200.*

GRAVMINDER

Epitafium (fig. 27), 1762, »Her udi Chorets Begravelse hviler... Jens Nielsen Høstmark fordum Sognepræst til Urløf, Steenderup og Dalbye Meenigheder«, *1668 i København, blev præst 1698, har været tvende gange udi ægteskab, først med Maren Sørensdatter Pölleek, med hvem han fik to sønner og en datter, Anders,³⁸ □ og Mette Høstmark. Siden var han gift med Birgitte Christiansdatter Lottrup. Med hende fik han seks sønner og tre døtre, sønnerne Niels, Søren, Niels, Mads, Christian og Claus Høstm(ark) samt døtrene Maren, Kjersten og Elsebeth Høstmark, af hvilke seks sønner og tre døtre endnu lever(?).³⁹ Niels Høstm(ark) er provst og præst til Piested og Gaasle (Pjedsted og Gårslev) me-

Fig. 25. Pengeblok, o. 1700 (s.1176). Foto AM 2009. – *Alms post, c. 1700.*

Fig. 27. Epitafium, 1762, over Jens Nielsen Høstmark (†1722), sognepræst for Urlev, Stenderup og Dalby menigheder (s. 1177). Foto AM 2009. – Epitaph, 1762, for Jens Nielsen Høstmark (†1722), vicar of the parishes of Urlev, Stenderup and Dalby.

nigheder, Søren Høstmark, som denne sten har ladet bekoste 1762, borgmester i Horsens, Mads Høstm(ark) negot (negotiant, købmand) i Aarhus, Maren Høstm(ark) i ægteskab med kancelliråd F. Lautrup til Estrup og Scholdb(org), Kirsten Høstm(ark) med salige hr. Ulrich Toxværd og Elsebeth Høstm(ark) med assessor L. Bolvig til Nebeg(aard). Faderen døde 1722.

Tavle af rødlig kalksten, 101×75 cm, med indhugget versal- og kursivskrift samt trekloverafslutning og beherskede rokokkoornamenter langs kanterne. Opsat vestligst på korets nordvæg. Tidligere på skibets nordvæg i østfaget.

En gravsten (fig. 28) fra 1653 er lagt over ukendte. Den er af lys kalksten, 190×134 cm, med et næsten kvadratisk skriffelt, af hvis skråstillede

versaler der kun læses brudstykker som »1680... nsdatter... glædelig opstandelse« samt (midtfor forneden) det daterende årstal »Anno 1653«. Et omløbende skriftbånd har en lige så udslidt, religiøs indskrift. Skriftfeltet krones af den opstandne frelser under et bueslag, og under det ses de afdødes skjolde, hvorpå der ligger en mand (vel den afdøde) med hovedet på et kranium og et timeglas ved fødderne. Yderligere to større kranier flankerer skjoldene, og i stenens hjørner ses medaljoner med de fire evangelister, der sidder i stole med opslåede bøger. Stenen er opsat udvendigt i skibets sydmur, vest for tårnet (jf. fig. 8).

Gravtræer.⁴⁰ 1) (Fig. 29), 1593, over (sognepræst Jens Pedersen), †23. aug.(?). Gravtræet, med den afdøde stående i hel figur, er 186 cm højt, afbrudt i begge sider og nu 49 cm bredt. Præsten, med fyldigt fuldskæg, står frontalt med udadvendte fødder og hænderne foldet foran livet. Han bærer en kort, folderig kåbe (schaube) med en delvis opslået krave, hvorunder man ser en lille pipe-

Fig. 28. Gravsten, 1653, lagt over ukendte (s. 1178). Foto AM 2009. – *Gravestone, 1653, for unknown persons.*

Fig. 29-30. Gravtræer (s. 1179-80). 29. 1593, over sognepræst Jens Pedersen. 30. 1630'erne, over ukendte. Foto AM 2009. – *Wooden burial monuments. 29. 1593, for vicar Jens Pedersen. 30. 1630s, for unknown persons.*

krave. Ud af kåben stikker en bog, som støttes af afdødes tommelfingre. Foroven og forneden ses vulstkantede, buede bånd med reliefversaler og årstal, foroven »23 aug.«, forneden »1593«. Træets hjørner har haft medaljoner, af hvilke kun højre sides er delvist bevarede, den øvre med et englehoved, den nedre med et timeglas. Præsten skal have sat sig følgende latinske gravskrift i heksameterform, der kan have stået at læse langs gravtræets sider: »corpus humo, superis animam commendo Johannes« (Jeg, Jens, skænker min krop til jorden, min sjæl til det høje).⁴¹

Egetræet, der fra første færd er søgt stabiliseret ved indfældede revler på bagsiden, er nu stærkt nedbrudt og skadet af lang tids funktion som gulvbelægning. Det vides ikke, hvornår gravtræet er taget op; 1927 var det indfattet i en nyere

Fig. 31. Indre set imod øst o. 1925. Foto i KglBibl. – Interior looking east, c. 1925.

ramme og opsat i våbenhuset. Efter konservering 1966 er gravtræet opsat (uden ramme) imod væggen samme sted.

I 1800-tallet blev gravtræets præstefremstilling forbundet med en senere præst, Søren Pedersen Prip, der skal have beskyttet sit sogn mod pesten 1654 (jf. historisk indledning). Af veneration for ham skulle kirkegængerne siden have afholdt sig fra at træde på gravtræet, hvorfor det i modsætning til de omkringliggende ligsten var blevet 'fuldt vel bevaret'.⁴²

2) (Fig. 30), 1630'erne, 173×51 cm, over ukendte, udskåret i ganske lavt relief og ulæseligt bortset fra årstallet »163.«. Inden for et slyngbånd, der løber hele træpladen rundt, ses i hele bredden rester af versalskrift, og derunder af et stort sammenkrevet Jesumonogram, om hvis ene opstang der

snor sig en slange. Nederst er i lidt dybere, forsænket relief udskåret to småfelter, det ene (tv.) vistnok med et menneskehoved, det andet med et dødningehoved. Gravtræets tilstand og historie er som for nr. 1.

I korgulvet har der været en *†begravelse* (jf. epitafium), som må have haft karakter af en gravkrypt. 'Begravelserne' (kisterne) blev 1857 fjernet og nedsat på kirkegården ('på grund af slet luft'), og gravrummet blev opfyldt.¹⁴

Formentlig fra begravelsen stammer et *kiste-krucifiks* fra o. 1750, der nu er ophængt i skibet over indgangen. Kristusfiguren, snarest af bly, er 23 cm høj og fæstet på et nyere trækors, der bærer en oprindelig strålekrans og et INRI-bånd. Krucifikset er bemalet med brunlig hudfarve og gyldent lændeklæde.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Vejle Amt i almindelighed henvises til s. 56–58, vedr. litteratur til s. 59–62. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1862 ff.

LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Regnskabsbøger for Urlev 1598–1648 (C KRB 480) og 1661–1711 (C KRB 481).

NM. *Håndskrifter.* Fr. Uldall, *Om de danske landsbykirker* VI, 286–89 (1895). – *Indberetninger.* J. B. Løffler 1878 (bygning og inventar); H. F. J. Estrup 1895 (gravtræ); V. Grønbæk 1927 (altermaleri); Peter Kr. Andersen 1927 (inventar); Carl Frederiksen 1928 (altertavle og prædikestol); N. J. Termansen 1964 og 1966 (krucefiks); Egmont Lind 1965 (kalkmalerier); Olaf Hellvik 1965 (kalkmalerier); N. J. Termansen 1966 (gravtræer); Lucien Hecklen 1967 (gravtræer); Arne Nyboe 1987 (registrering af inventar).

Tegninger og opmålinger. NM. Tryk af kirkegårdskort ved Finn Andersen 1991; tryk af opmåling af bygning ved Ebbe C. Norn 1961; tryk af opmåling af bygning (plan, snit og opstalter) ved Jens Vilhelmsen og Aage Kristiansen 1983; usigneret tegning af topstykke fra prædikestol 1928.

Horsens Museum. Opmåling af kirken og forslag til tårn og harmonisering af nordsidens støttepiller (plan, snit og opstalter) ved Viggo Norn 1942; opmåling af tagvæltop fra 1633.

Historisk indledning ved Mogens Kragssig Jensen og Niels Jørgen Poulsen, bygningsbeskrivelse og kalkmalerier ved Niels Jørgen Poulsen, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg og orgler ved Ole Beuchert Olesen. Engelsk oversættelse ved Joan Davidson. Redaktionssekretær Heidi Lykke Petersen; teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet 2010.

¹ *Kronens Skøder* IV, 64–65. Skødet udstedtes først 1720.

² LAVib. *Viborg landstings skøde- og panteprotokol.* Tinglyst 19. sept. 1725, fol. 260a.

³ LAVib. *Boller og Møgelkær godser.* Skifteprotokol 1832–49 (G 366.155).

⁴ LAVib. *Boller og Møgelkær godser.* Skifteprotokol 1808–21 (G 266.153).

⁵ RA. *Danmarks Statistik.* Kirketiende Thisted Amt – Vejle Amt.

⁶ *DiplDan* 4, III, nr. 391.

⁷ *Repert* 2, I, nr. 1519.

⁸ LAVib. *Kirkeregnskabsbog* 1661–1711 (C KRB 481).

⁹ Thiele, *Danmarks Folkesagn* II, 60.

¹⁰ J. J. A. Worsaae, »Bidrag til Veile Byes og Amts Historie i det 17de Aarhundrede«, *HistT*, 1, II, 238 (1841).

¹¹ LAVib. *Kirkeregnskabsbøger* 1598–1648 (C KRB 480) og 1661–1711 (C KRB 481).

¹² LAVib. *Bjerre Hrd.s provsti.* Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803–18 (C 35A).

¹³ LAVib. *Bjerre-Hatting Hrd.s provsti.* Synsprotokol 1833–83 (C 36.4–6).

¹⁴ Synsprotokol 1862 ff.

¹⁵ LAVib. *Kirkeregnskabsbog* 1598–1648 (C KRB 480).

¹⁶ RA. *Rentekammeret. Reviderede rgsk.* Kirkeregnskaber 1680–94. Århus Stift (571).

¹⁷ LAVib. *Bjerre-Hatting Hrd.s provsti.* Synsprotokol 1901–22 (C 36.3).

¹⁸ Arkitekt Fritz Uldall fik ved sit besøg 1895 det indtryk, at der fra begyndelsen også havde været anvendt tegl (munkesten) i bygningen. Han antog derfor, at kirken var ret sen og stammede fra slutningen af 1200-tallet.

¹⁹ Skibets nordmur hældede udad allerede før hvælvslagningen. Den nordre skjoldbue i skibets østfag er nederst indledt med trekvarte sten, der opefter er øget til en hel sten.

²⁰ Få år senere benyttede Viggo Norn samme arkitektoniske virkemiddel ved Nebsager Kirke.

²¹ Pille nr. 3 afløste da en ældre og mindre, der stod lidt længere mod vest. Fr. Uldall opregnede 1895 fem 'stræbepiller' alene ved skibets nordside, fire (vel de fire østre) af munkesten og én af små sten. Den sidste har været en lille pille, der var placeret mellem nr. 5 og 6 og blev nedtaget 1942 forud for opførelsen af disse.

²² Murermeister Christian Pedersen opførte 1632 'selvfjerde' en ny pille ved nordsiden, og her forbedrede Anders Murermeister fra Horsens 1638 tre (andre) piller. Til en ny nordre pille medgik 1677 to læster Daugbjergkalk (note 11).

²³ LAVib. *Århus bispearkiv.* Kirkesyn 1719–26 (C 3.1168).

²⁴ Note 14. Nationalmuseets direktør fandt okt. 1941, at det foreslåede tårn harmonerede godt med kirkens stil og måtte foretrækkes frem for et vesttårn.

Fig. 32. Dåbsfad, o. 1600, graveret årstal '1687' og navn på præsten Elias Sørensen Holbæk til markering af, at fadet dette år kom i kirkens eje (s. 1172). Foto AM 2009. – *Baptismal dish, c. 1600, with engraved date '1687' and name of the vicar Elias Sørensen Holbæk, to signal that the plate came into the church's ownership in that year.*

²⁵ Uldall 1895.

²⁶ Indberetninger ved Egmont Lind og Olaf Hellvik 1965.

²⁷ Når Trap Danmark hævder, at tavlen også skulle være 'betegnet med Johannes de Hofmans våben og navnetræk', må det bero på en misforståelse.

²⁸ Peter Kr. Andersen mente i sin indb. 1927, at man i forbindelse med årstallet kunne ane et navn, »Alexandersen«.

²⁹ Forud for malingen af storfeltets Korsfæstelsesscene havde man åbenbart tænkt sig et Hofman-våben på denne fremtrædende plads (konstateret 1928).

³⁰ Der findes ikke i Carl Frederiksen's indb. 1928 nogen overvejelser om, hvorfor den vanskeligt forståelige nedskæring af topstykket fandt sted.

³¹ I Sverige kaldes sådanne kummer paradifonte eller 'musselcuppor'. Om gotlandske middelalderfonte og deres eksport til hele Østersøområdet se Lars Berggren, »The Export of Limestone and Limestone Fonts from Gotland during the Thirteenth and the Fourteenth Centuries«, *Cogs, Cargoes, and Commerce. Maritime*

Bulk Trade in Northern Europe, 1150-1400, Toronto 2002, 143-180.

³² 1681 anfører inventariet, at kirken savnede dåbsfad; 1687 er fadets anskaffelse bevidnet (note 8).

³³ Inden nystafferingen 1939 blev al ældre farve skrabet af og træet nypræpareret.

³⁴ Gavlresten med årstal blev fundet 1927 på præstegårdens loft i Stenderup. Dens årstal blev også afskrevet, da den anden gavl blev opmålt for Horsens Museum.

³⁵ *DaAtlas* IV, 145.

³⁶ Marinus Sørensen, *Horsens Orgelbyggeri*, Horsens 1923. Orglet har opusnummer 108.

³⁷ Note 14. Podiets højde angives at være ca. 12 tommer.

³⁸ Jf. kirkegårdsmonument nr. 1 i Stouby (s. 1241).

³⁹ Det må undre, at der så ikke blot står, at alle lever. De to sønner ved navn Niels tyder bestemt på, at den første må være død tidligt.

⁴⁰ Jf. Kaj Uldall, »Gravtræ og Gravramme«, *NMArb* 1931, 41-52.

⁴¹ Wiberg, *Præstehist.*

⁴² Thiele, *Danmarks Folkesagn* II, 60.

URLEV CHURCH

Building. The core of the little church is a Romanesque building of calcareous tufa, consisting of a chancel and nave, over which vaults were built in around 1520. The only preserved remnants of the original apertures are two windows, one in the middle of each of the long walls of the nave. On the south side of the nave a tower was set up in 1942 by the architect Viggo Norn. Until then there was a *†*porch from c. 1874 there, replacing an earlier construction. The north and west sides of the nave contain many masonry pillars which have been erected through the years as support for the outward-leaning walls.

In the vault of the chancel a *mural decoration* from c. 1520 was uncovered in 1965. It was the work of the masons on completion of the building of the vault. Members of the same masons' team also worked on Ørum Church.

The earliest piece of *furnishing* is a bell from the 12th century, which is among the oldest in the country. The baptismal font, made in Gotland

of limestone, is from around 1250, and a little crucifix dates from c. 1475-1500, while the church's Gothic altar candlesticks must have been acquired around the time of the Reformation.

Most of the fittings, as is often the case, come from the 17th century. The altarpiece is from 1610 with a painting from 1757; the pulpit is from 1656 and has on it the names of the vicar, churchwarden and lord lieutenant.

The baptismal dish comes from c. 1600, but was not acquired by the church until 1687. The altar silver was made at the church's expense in 1710, and an alms post must have been procured at the same time.

The earliest of the *grave monuments* are two rare wooden monuments. The better preserved of them is from 1593 and includes a full figure representation of the deceased vicar Jens Pedersen. A baroque gravestone from 1653 is almost worn away, and an epitaph in rococo style was erected in 1762 for the deceased vicar Jens Nielsen Høstmark, who died in 1722, and his wives.